

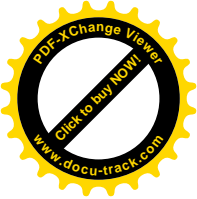
Львівський інститут внутрішніх справ
при Національній академії внутрішніх справ України

Правове регулювання корпоративних відносин в Україні

**Матеріали науково-практичного семінару
(Львів, 28 лютого 2003 р.)**

Львів 2003

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА

Тепер у нашу правосвідомість широко ввійшли такі поняття, як "корпоративне право" та "корпоративні права". Ці терміни вживаються у найрізноманітніших значеннях. Особливо це стосується нормативних документів різної юридичної сили, де неоднакове тлумачення цих понять призводить до неадекватного регулювання правовідносин, що виникають. Насамперед таке неоднозначне визначення цього поняття зустрічається у нормативних актах податкового законодавства, зокрема коли йдеться про право на дивіденди, на частку в статутному фонді юридичної особи тощо. При цьому допускаються або неточності, або взагалі викривлення розуміння певних правових інститутів.

У юридичній літературі та інших наукових публікаціях також зустрічаються найрізноманітніші трактування понять "корпоративне право" та "корпоративні права". До речі, проблеми корпоративного права дедалі більше привертають увагу юристів практиків, науковців, стають предметом їх вивчення. Звичайно, ці поняття не є одновимірними, а правовідносини, що регулює корпоративне право, за своєю правовою природою є складними, різноплановими, до того ж цивілістика радянських часів такими дослідженнями не займалася. Тому тепер постала нагальна потреба дати правовий аналіз цим термінам, з'ясувати юридичну природу корпоративних відносин, визначити їх місце у системі цивільного права.

У цьому зв'язку насамперед необхідно проаналізувати історію виникнення цих інститутів, звернутися до першоджерела цих термінів. Родоначальницею сучасного корпоративного права є Великобританія, правові інститути якої лягли в основу законодавства про корпоративне право у більшості країн світу. Праобразом сучасних юридичних осіб стали т.з. "компанії". Пізніше їх стали називати корпораціями, оскільки для надання їм правового статусу необхідна була інкорпорація цих утворень шляхом реєстрації. Англійські корпорації виникли в зв'язку з бурхливим розвитком торгівлі та відсутністю належного банківського кредитування. В основу створення та класифікації компаній корпоративного типу був покладений критерій партнерства та наявності складочного капіталу. На сьогодні до англійського корпоративного права включається досить широкий спектр правових інститутів. Це – норми, що регулюють відносини створення, діяльності компаній, класифікацію компаній, правосуб'єктність, порядок реорганізації, законодавство про цінні папери компаній, неплатоспроможність та банкрутство компаній. За аналогією з національним правом корпоративне право Великобританії – це право юридичних осіб.

Розглядаючи трактування поняття корпоративного права, науковці нашої країни (і на цьому слід наголосити) не застосовують однакових критеріїв, а звідси – різноманіття поглядів, широкого спектру – від ототожнення корпоративного права з акціонерним. Допускається й інша крайність, коли відносять корпоративних відносин питань регулювання внутрішніх організаційних правил, правил трудового розпорядку, преміювання, тощо.

Свосвідний підхід до визначення поняття "корпоративне право" запропонувала російська вчена Т.В.Кашаніна. На її думку, корпоративне право – це система внутрішньоорганізаційних правил певної організації, яка заснована на членстві та об'єднанні капіталів [1]. Іншими словами – це сукупність локальних нормативних актів даної організації. Слід зазначити, що такі норми поведінки регламентують внутрішнє "життя" організації, вони є управлінськими і більшою мірою побудовані на загальнодержавних нормативних актах, у тому числі нормах публічно-правового характеру, які не можуть бути змінені за волею засновників. Аналізуючи такий підхід до визначення поняття корпоративного права не слід забувати і про права найманих працівників, трудового колективу та про виникнення правовідносин, які регулюються трудовим правом і за своєю правовою природою тяжіють до адміністративних відносин. Безперечно, такий підхід призвів би нас до втягування у предмет регулювання корпоративного права таких правовідносин, які за своєю природою не є приватноправовими, або ж до створення нового полісистемного інституту.

Передовсім слід підкреслити, що нами розглядається корпоративне право як цивільно-правовий інститут, який входить до предмета регулювання цивільного права, але особливості цих суспільних відносин визначають їх внутрішню диференціацію і потребують відповідного правового регулювання. Отже, для регулювання корпоративних відносин застосовується цивільно-правовий метод регулювання – метод юридичної рівності сторін. В результаті врегулювання нормами права ця група суспільних відносин набуває форми цивільних правовідносин.

Аналіз змісту поняття "корпоративне право" необхідно починати із розгляду його як права об'єктивного та права суб'єктивного. В об'єктивному розумінні корпоративне право – це система юридичних норм, що регулює певну групу суспільних відносин. Для окреслення такої групи необхідно встановити предмет регулювання, сферу виникнення та існування таких відносин. Як уже відзначалося, своїм виникненням корпоративне право завдячує появі та визнанню юридичних осіб рівноправними суб'єктами права. Особливості цієї групи суспільних відносин можна з'ясувати через аналіз елементів корпоративних правовідносин, а саме суб'єктів, об'єкта регулювання та юридичного факту, на підставі якого виникають корпоративні правовідносини.

Суб'єктами корпоративних відносин є фізичні та юридичні особи тією мірою, якою вони мають право бути (можуть бути)

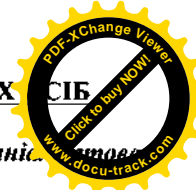

каками (учасниками) організації. Предметом регулювання є суспільних відносин, що виникають у зв'язку з реалізацією права на створення юридичної особи. До сфери цивільного права належить і створення будь-яких цивільних правовідносин входить і юридичний факт, на підставі якого вони виникають. Моментом виникнення корпоративних правовідносин є особливий юридичний факт – реєстрація юридичної особи. На підставі вищевказаного можна дійти висновку, що ключовим у виникненні корпоративних відносин є момент інкорпорації юридичної особи. Але при цьому слід мати на увазі, що йдеться про правовий зв'язок, який виникає між засновниками (учасниками юридичної особи) та самою юридичною особою як похідним суб'єктом. Не слід ототожнювати поняття корпоративного права з системою норм, що регулюють процес виникнення та діяльність юридичних осіб як самостійного суб'єкта права, оскільки в такому випадку підміняється інститут юридичних осіб інститутом корпоративного права. Критерій інкорпорації для виникнення корпоративних відносин є безумовним, бо у протилежному випадку можна вести мову тільки про спільну діяльність у будь-якій сфері, а такі відносини лежать поза межами регулювання корпоративного права і регулюються іншим цивільно-правовим інститутом.

Стержнем всіх корпоративних прав є правовий зв'язок, який виникає між засновниками та створеним суб'єктом. Специфіка корпоративного права виявляється, зокрема, у тому, що воно в свою чергу складається з низки прав, кожне з яких можна назвати корпоративним правом (право на одержання дивідендів, право на управління, право на отримання частини прибутку тощо).

Отже, корпоративне право – право об'єктивне – можна розглядати як систему юридичних норм, що регулюють групу суспільних відносин, яка виникає в зв'язку із створенням і функціонуванням юридичних осіб у результаті реалізації суб'єктами цивільних правовідносин права бути їх засновниками (учасниками). Корпоративне право в суб'єктивному розумінні – це право особи, об'єднуючи зусилля та капітал, стати учасником корпорації (юридичної особи). Всі інші суб'єктивні права учасника, що витікають із його членства в тій чи іншій організації, є похідними і розкриваються через поняття змісту корпоративного права.

1. Кашанина Т.В. Некоторые проблемы теории юридических лиц и их прикладное значение (классификация корпоративного права) // Предпринимательство, хозяйство и право. – № 10. – 1998.

ДЕЯКІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛЕГІТИМАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Велике значення для розвитку підприємницької діяльності в умовах переходу до ринкової економіки в Україні має створення ефективних систем забезпечення доступу підприємців на ринок (регулювання легітимациї суб'єктів підприємництва). Однією з основних умов здійснення підприємницької діяльності є її легітимність, тобто державне підтвердження законності входження суб'єктів у господарський оборот [1, 46]. Для позначення цієї процедури вживається поняття "легітимация" (в основному, у зв'язку з державною реєстрацією суб'єктів підприємницької діяльності) [2, 55]. Поряд із державною реєстрацією елементом легітимациї підприємництва слід визнати ліцензування окремих видів діяльності, бо без нього участь суб'єктів підприємництва в більшості сфер економіки найчастіше виявляється неможливою [1, 46-49].

Легітимация суб'єктів підприємницької діяльності – підтвердження державою законності входження суб'єктів у відносини у сфері підприємництва. Легітимация суб'єктів підприємницької діяльності в Україні може включати: один елемент – державну реєстрацію (для заняття видами діяльності, що не вимагають ліцензування або патентування); два елементи – державну реєстрацію і ліцензування (для заняття видами діяльності, що вимагають ліцензування); три елементи – державну реєстрацію, ліцензування і патентування (для заняття видами діяльності, що вимагають ліцензування і патентування). Для заняття легітимною підприємницькою діяльністю суб'єкт підприємництва повинен пройти державну реєстрацію, а для здійснення деяких, зазначених у законодавстві, видів діяльності – також ліцензування і патентування.

Якщо державна реєстрація є загальною умовою здійснення підприємницької діяльності будь-яким суб'єктом, незалежно від його організаційно-правової форми і виду здійснюваної діяльності, то ліцензування і патентування є спеціальними умовами здійснення деяких видів підприємництва.

Встановлені державою і закріплені в законодавстві необхідні вимоги проходження визначених процедур – як-то, державної реєстрації, ліцензування і патентування деяких видів підприємництва, – є умовами здійснення підприємництва. Відповідно до Закону України "Про підприємництво" необхідною умовою здійснення усіх